

Chapter: 12

Q.1	एका वाक्यात उत्तरे लिहा.	6
1	पुढील विधानांवरून पर्यटनाचे प्रकार ओळखा. गोवा कार्निवल पाहण्यासाठी पोर्तुगाली पर्यटक गोव्यात आले होते.	
Ans	सांस्कृतिक पर्यटन	
2	पुढील विधानांवरून पर्यटनाचे प्रकार ओळखा. मायासंस्कृतीतील मायावास्तववादी वास्तुरचना कौशल्याची वैशिष्ट्ये जाणण्यासाठी हेमंतकुमार मेक्सिकोला जाऊन आले.	
Ans	परदेशी पर्यटन	
3	पुढील विधानांवरून पर्यटनाचे प्रकार ओळखा. सय्यद कुटुंब अजमेर यात्रेसाठी गेले.	
Ans	धार्मिक पर्यटन	
4	पुढील विधानांवरून पर्यटनाचे प्रकार ओळखा. नैसर्गिक चिकित्सा केंद्रात उपचारांसाठी जॉन व अमरला केरळात जावे लागले.	
Ans	वैद्यकीय पर्यटन	
5	पुढील विधानांवरून पर्यटनाचे प्रकार ओळखा. पुण्यातील रामेश्वरी आपल्या मैत्रिणीसह हुरडा पार्टी व शेतीविषयी माहिती मिळवण्यासाठी गावाला जाऊन आली.	
Ans	कृषिपर्यटन	
6	पुढील विधानांवरून पर्यटनाचे प्रकार ओळखा. पुंडलिकरावांनी सहपरिवार चारधाम यात्रा केली.	
Ans	धार्मिक पर्यटन	
Q.2	सविस्तर उत्तरे लिहा.	48
1	पर्यटनाचे उद्देश कोणकोणते असतात ?	
Ans	i. पर्यटनाचे उद्देश अनेक असतात. आपण आपले राहते ठिकाण सोडून वेगवेगळ्या ठिकाणी भेट देतो. ii. स्वतःला आनंद मिळवण्यासाठी, मनोरंजन करण्यासाठी, व्यापार करण्यासाठी सुखसमाधानासाठी त्याचबरोबर धार्मिक विधी पूर्ण करण्यासाठी आपण असे अनेक उद्देशांकारिता पर्यटन करत असतो. iii. सण, यात्रा, महोत्सव, समारंभ, उत्सव, खेळ, भटकंती, साहस, इत्यादी उद्देश पर्यटन करण्याकरीता असतो.	
2	महाराष्ट्रातील पर्यटन स्थळांचा नकाशा दिला आहे त्याच्या आधारे खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. वाहतुकीचे मार्ग व पर्यटन स्थळांचा विकास यांचा सहसंबंध कोणकोणत्या ठिकाणी दिसून येतो?	
Ans	i. रस्ते मार्ग, रेल्वेमार्ग, जलमार्ग, हवाईमार्ग इत्यादी प्रकारचे वाहतुकीचे मार्ग उपलब्ध असतात. ii. ज्या प्रदेशामध्ये वाहतुकीचे मार्ग उपलब्ध असतात त्या ठिकाणचे पर्यटन स्थळ विकसित होण्यास मदत होते. iii. ज्या ठिकाणी पर्यटन स्थळे असतात तेथे.	
3	पर्यटनांचे पर्यावरणात्मक परिणाम सांगा.	
Ans	i. पर्यटनांचे पर्यावरणीय परिणाम आपणास दिसून येतात. ii. वाढती लोकसंख्या, प्रदूषण, नागरीकरण, ध्वनिप्रदूषण, वायुप्रदूषण दुर्गंधी युक्त कचरा इत्यादी मुळे पर्यावरणाचा न्हास होत आहे. iii. पर्यटन करताना पर्यटकांकडून पर्यावरणाला हानी पोहचणार नाही याची दक्षता घ्यावी लागणार. iv. पर्यटन स्थळी कचरा न टाकणे, ध्वनिप्रदूषण टाळणे, वृक्ष, रोपटी यांची काळजी घेणे, पशुपक्षांना इजा न पोहचवणे इ. दक्षता घ्यावी. v. वाढत्या पर्यावरणाचा न्हास होत असल्याकारणाने आज 'पर्यावरणसंरक्षक पर्यटन' ही संकल्पना पुढे आली आहे.	
4	पर्यटनासंबंधी 'अतिथी देवो भव' ही भूमिका कितपत योग्य आहे, ते स्पष्ट करा.	

Ans हजारो वर्षांपूर्वी पासून भारतीय संस्कृतीमध्ये "अतिथी देवो भव" अशी भूमिका आपली राहिली आहे. आपल्या घरामध्ये आपण ज्या प्रकारे पाहुण्यांचे स्वागत किंवा आदरातिथ्य करतो. त्या प्रमाणे आपण पर्यटनासंबंधी भूमिका ठेवली पाहिजे. पर्यटक पर्यटनासाठी विविध ठिकाणी जातात. ते तेथील सेवा पैशांच्या मोबदल्यात घेत असतात. पर्यटकांमुळे स्थानिक विकास होत असतो व स्थानिकांना रोजगार प्राप्त होतो. एक प्रकारे आपल्या अर्थव्यवस्थेला हातभार लावण्याचे काम पर्यटन क्षेत्र करत असते.

स्थानिक रोजगार, विकास याच बरोबर पर्यटकांमुळे आपली संस्कृती, भाषा, लिपी, गड, किल्ले धार्मिक चाली, रूढी, परंपरा, सण, उत्सव, इत्यादी विषयीची माहितीचा प्रसार व प्रचार होण्यासाठी पर्यटन व्यवस्था अत्यंत महत्त्वाची भूमिका पार पडत असते. आपली संस्कृती परंपरा, समृद्ध असलेली ऐतिहासिक वास्तू यांच्यामधूनच पर्यटक आपल्या प्रदेशाकडे आकर्षिते जातात. परंतु त्यांना स्थानिक लोकांना सहकार्य केले, मदत केली तर पुन-पुन्हा पर्यटक आपल्या प्रदेशाकडे आकर्षिते जातील व त्यामुळे त्या प्रदेशाचा विकास होईल.

5 पर्यटनामुळे स्थानिक लोकांना रोजगार मिळतो सकारण सांगा.

Ans i. पर्यटनातून अनेक दुकाने बाजार, उपहारगृह, वाहतूक व्यवस्था मनोरंजनाची ठिकाणे इत्यादी घटकांचा विकास होऊन रोजगार निर्मिती होते.

ii. देशी पर्यटकांप्रमाणेच अनेक परदेशी पर्यटक प्रदेशातील विविध ठिकाणी भेट पडते.

iii. पर्यटकांना हॉटेलस, टॅक्सी, बस, उपहारगृहे, मार्गदर्शक, इत्यादी घटकांची आवश्यकता भासते. त्यामुळे पर्यटकांमुळे स्थानिक लोकांना रोजगार मिळतो.

6 पर्यटनाच्या ठिकाणी येणाऱ्या समस्या सांगून त्यावर उपाययोजना सुचवा.

Ans i. पर्यटनाच्या ठिकाणी पुर्वनियोजन करून गेलो नाहीतर अनेक समस्या निर्माण होऊ शकतात त्यामुळे पर्यटन नियोजन करणे खूप महत्त्वाचे असते.

ii. दुसऱ्या ठिकाणी जाण्याअगोदर काही गोष्टींची तयारी करून पर्यटन करावे लागते.

iii. पर्यटन करण्याअगोदर नकाशा, टॉर्च, बॅटरी, कपडे, दिशामापक बॅग, ग्लोज, शुज, औषधे, मुबलक पैसा त्याचबरोबर हॉटेलची बुकिंग, टॅक्सी, बस, मोटार, रेल्वे, विमान यासारखा प्रवास करण्यासाठीचे अगोदरच आरक्षित करून ठेवणे आवश्यक आहे.

iv. पर्यटन स्थळाचे मार्ग, वाहतुकीची साधने, आवश्यक दैनंदिनाच्या वस्तु घेणे इत्यादी प्रकारची पूर्वतयारी करूनच पर्यटन करावे लागेल.

7 पर्यटन विकासातून कोणकोणत्या संधी निर्माण होतात ?

Ans i. पर्यटन विकासातून भारतीय अर्थव्यवस्थेला फायदा होतो.

ii. पर्यटन विकासातून दुकाने, बाजारपेठ, उपहारगृहे, वाहतूक व्यवस्था इत्यादी घटकांचा विकास होऊन अर्थव्यवस्थेस प्रत्यक्ष फायदा होतो.

iii. पायाभूत सुविधांचा विकास होऊन रोजगारनिर्मिती होते.

iv. देशी पर्यटकांप्रमाणेच अनेक परदेशी पर्यटक विविध ठिकाणांना भेटी देतात त्यामुळे अर्थव्यवस्थेत परकीय चलनाची भर पडते.

8 आपल्या जिल्ह्यात कोणकोणती पर्यटन स्थळे विकसित करता येतील ते सकारण सांगा.

Ans i. कोणत्याही ठिकाणची पर्यटन व्यवस्था निर्माण करणे हे त्या ठिकाणच्या भौगोलिक व प्राकृतिक परिस्थितीनुसार पर्यटन स्थळे निर्माण होतात.

ii. रायगड जिल्हा :- रायगड जिल्ह्याला पर्यटन विकास करण्याकरिता अनेक महत्त्वाची ठिकाणे आहेत जी विकसित करून पर्यटन आकर्षिते जाऊ शकतात.

iii. रायगड जिल्ह्यातील अनेक नैसर्गिक बंदरे, खाड्या आहेत तेथे पर्यटनाला चालणा देण्यासाठी बंदरे विकसित करून तेथे समुद्रातील स्कूबा डायव्हिंग, स्नॉर्कलिंग, या सारखी साहसी खेळ निर्माण करू शकतो.

iv. समुद्रतट व तेथील जीवसृष्टी पाहण्यासाठी अनेक ठिकाणी निर्माण करू शकतो.

v. रायगड जिल्ह्यात असणा-या प्राचीन लेण्या, यांचा विकास करून पर्यटनाला चालणा देऊ शकतो.

vi. रायगडमध्ये अजून अनेक थंड हवेची ठिकाने असून ते विकसित करून मुंबई, पुण्याच्या पर्यटकांना आकर्षिते जाऊ शकते.

vii. कर्णाळा अभयारण्याचा विकास करून जंगल, पशुपक्षी, रिसॉर्ट, हॉटेल, इत्यादी विकसित करून चालना देऊ शकतो.

viii. अनेक खाड्यांचा विकास करून नौकानयन, बोटिंग सारख्या साहसी स्पर्धा आयोजित करू शकतो.

9 महाराष्ट्रातील पर्यटन स्थळांचा नकाशा दिला आहे त्याच्या आधारे खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

गरम पाण्याचे झरे असलेल्या ठिकाणांची यादी करा. हि ठिकाणे येथे असण्याची कारणे सांगा.

Ans गरम पाण्याचे झरे :

१. वर्जेश्वरी

२. उनपदेव

३. उन्हवरे

४. सव

५. कापेश्वर

पृथ्वीच्या भूगर्भात तप्त असा लावा असून तो लावा पृथ्वीच्या पृष्ठभागाकडे येण्याचा प्रयत्न करत असतो. ज्या ज्या ठिकाणी कच्चा भूभाग असतो. तिकडे तो मार्ग काढत काढत वरच्या भागाकडे येत असतो. पृथ्वीच्या भूगर्भातून आलेली तप्त वाफेमुळे पृथ्वीच्या पृष्ठभागावरील असलेली झरे, सरोवरे गरम होतात. या कारणामुळे हे झरे त्या ठिकाणी निर्माण होतात.

10 'अ' गटातील स्थळांची माहिती मिळवा व साखळी पूर्ण करा.

'अ' गट	'ब' गट	'क' गट
i. ताडोबा	१. मध्यप्रदेश	1. सरोवर
ii. पक्षी अभयारण्य	२. आग्रा	2. फुलपाखरे
iii. संजय गांधी राष्ट्रीय उद्यान	३. मणिपूर	3. कैलास लेणे
iv. ताजमहाल	४. नात्रज	4. चित्रनगरी
v. रामोजी फिल्मसिटी	५. वेरूळ	5. जगप्रसिद्ध आश्चर्य
vi. राधानगरी	६. मुंबई	6. प्राचीन गुंफाचीत्रे
vii. भिमबेटका	७. हैदराबाद	7. माळढोक
viii. प्राचीन लेणी	८. कोल्हापूर	8. कान्हेरी लेणी
ix. ईगलनेस्टवन्य जावे अभयारण्य	९. चंद्रपूर	9. रानगवा
x. लोकटक	१०. अरुणाचल प्रदेश	10. वाघ

Ans

'अ' गट	'ब' गट	'क' गट
i. ताडोबा	१. चंद्रपूर	1. वाघ
ii. पक्षी अभयारण्य	२. नात्रज	2. माळढोक
iii. संजयगांधी राष्ट्रीय उद्यान	३. मुंबई	3. कान्हेरी लेणी
iv. ताजमहाल	४. आग्रा	4. जगप्रसिद्ध आश्चर्य
v. रामोजी फिल्म सिटी	५. हैदराबाद	5. चित्रनगरी
vi. राधानगरी	६. कोल्हापूर	6. रानगवा
vii. भिमबेटका	७. मध्यप्रदेश	7. प्राचीन गुंफाचीत्रे
viii. प्राचीन लेणी	८. वेरूळ	8. कैलास लेणे
ix. ईगलनेस्टवन्य जीव अभयारण्य	९. अरुणाचल प्रदेश	9. फुलपाखरे
x. लोकटक	१०. मणिपूर	10. सरोवर

11 पर्यटन स्थळी लावण्यासाठी पर्यटकांसाठी काही मार्गदर्शक सूचनाफलक तयार करा.

Ans

पक्षांना इजा करू नये	कचरा इतरत्र फेकू नये
मोठ्याने आवाज करू नये	ऐतिहासिक वस्तुंवर काही लेखन करू नये
उद्यानातील फुले तोडू नये	कचरा, प्लास्टिक, पिशवी बाटली कचरा कुंडीत टाकावी
फोटो कडू नये	धूमपान करू नये
गाडीचा हॉर्न वाजवू नये	पाण्यात उतरू नये

12 धार्मिक व सांस्कृतिक पर्यटनातील फरक सांगा.

Ans i. धार्मिक पर्यटन म्हणजे आपण धार्मिक ठिकाणी एका विशिष्ट हेतूने जातो, किंवा मनःशांती मिळावी, त्याचबरोबर धार्मिक धार्मिक विधी पूर्ण करण्याच्या हेतूने आपण तेथे जातो त्यालाच. धार्मिक पर्यटन म्हणतात.

ii. हिंदू धर्मात चारधाम, पंढरपूर, बालाजी, अष्टविनायक, जोतिलिंग हे ठिकाणी हिंदू धर्माचीच अनेक लोक पर्यटन करत असतात तर मुस्लिम लोक अजमेर दर्गा, हजयात्रा, जामा मशिद इत्यादी ठिकाणी पर्यटन म्हणून जात असतात.

iii. धार्मिक पर्यटन खूप प्राचीन काळापासून प्रचलित आहे.

iv. वृद्धत्वामध्ये लोक जास्त धार्मिक पर्यटन करतात.

सांस्कृतिक पर्यटन :-

i. पर्यटनाच्या माध्यमातून ग्रामीण संस्कृती, आदिवासी जीवन याचबरोबर संस्कृतीतील विविधता, सण , उत्सव, परंपरा, पोशाख अन्नपदार्थ, चाली-रुठी, भाषा, इत्यादी कारणास्तव पर्यटन केले जाते. त्याला सांस्कृतिक पर्यटन म्हणतात.

ii. विशिष्ट हेतु साध्य करण्याकरिता किंवा समाजाची सांस्कृतिक माहिती मिळविण्याच्या हेतूने हे पर्यटन केले जाते.

iii. समाजातील उपेक्षित घटकांचा विकास करण्याकरिता सांस्कृतिक पर्यटनास आधुनिक युगात खूप महत्त्वाचे स्थान निर्माण झाले आहे.

iv. या पर्यटनामुळे सामाजिक, सांस्कृतिक जाणीव निर्माण होते व त्याचबरोबर तेथील विकासाला चालना मिळते.

